РЕЗЮМЕ. Мақолада халқ оғзаки ижоди намуналаридан фойдаланилган. Миллий қадриятлар, ота-бобалар тарбияси ҳақида фикрлар айтилган. Мақолада ёшлар тарбияси учун зарур тарбиявий ҳислатларни шакллантирадиган ҳаётий мисоллар берилган.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится об одной из актуальных проблем сегодняшнего дня- о человечности. В ней поднимаются вопросы формирования у молодёжи таких качеств как дружба и человечность. В статье используются образцы устного народного творчества. Высказываются мнения о воспитании наших предков, о национальных ценностях. Приводятся примеры из жизни имеющие учебно-воспитательную ценность в формировании нравственности у молодёжи.

SUMMARY. The article deal wint one of the actual issues today humanity.The article is said about one of the most important problems of humanities There are discussed such questions as forming friendship and humanity in the upbringing of youth. The author used the samples of folklore and quoted the ideas of our ancestors about education and national values. The examples from real life have educational value for the youth in the formation of morality.

QARAQALPAQSTANDA BILIMLENDIRIW TARAWÍNA TIYISLI ONLAYN MEDIALARDÍŃ RAWAJLANÍW BASQÍSHLARÍ HÁM KLASSIFIKACIYASÍ

Dauletmuratov Taxir Piratdinovich – *oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: jurnalistika, axborot, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy kommunikastiya vositalari, internet, video tasvir, audio yozuv, foto tasvir, muloqot vositasi, veb-sayt.

Ключевые слова: журналистика, информация, социальные сети, средства массовой коммуникации, интернет, видеозапись, аудиозапись, фотография, средство общения, веб-сайт.

Key words: journalism, information, social networks, mass communication media, internet, video recording, audio recording, photography, communication tool, website.

Onlayn media – búgingi kúnde málimlemeni tarqatıwdıń eń nátiyjeli hám operativ quralı bolıp esaplanadı. Sońǵı jılları Qaraqalpaqstan Respublikasında da onlayn málimleme qurallarınıń sanı hám tásiri artpaqta. Olar arqalı jámiyet ushın áhmiyetli bolǵan máseleler, sonıń ishinde, bilimlendiriw tarawı da sáwlelendirilip barıladı. Bárshemize málim, házirgi waqıtta sociallıq tarmaqlar bilimlendiriw mákemelerinde maǵlıwmatlardı tarqatıw, oqıtıw, úyreniw hám oqıwshı-studentler menen baylanıs ornatıwda áhmiyetli quralǵa aylandı. Sonlıqtan bilimlendiriw tarawına tiyisli onlayn medialardıń rawajlanıw basqıshların bir neshe tiykarǵı dáwirlerge bóliwimiz múmkin. Bul basqıshlar texnologiyalıq rawajlanıw, internet ǵalabalasıwı hám bilimlendiriwge bolǵan talaptıń ózgeriwi menen baylanıslı halda qáliplesken. Bul basqıshlardı xronologiyalıq hám mazmunı boyınsha tómendegishe bólip úyrensek boladı.

1. Dáslepki basqısh (1990-jıllar aqırı – 2000-jıllar bası);
2. Bekkemleniw hám platforma dáwiri (2005-2012);
3. Ǵalabalıq onlayn kurslar hám interaktiv bilimlendiriw (2012-2018);
4. Lokalizaciyalaw hám qánigelesiw (2018-2022);
5. Jańa texnologiyalar hám jasalma intelekt integraciyası (2023-jıldan házirge shekem).

Bul joqarıdaǵı 5 basqısh bilimlendiriw tarawına tiyisli onlayn medialardıń rawajlanıw basqıshları bolıp, hár bir basqısh óziniń basqıshpa-basqısh rawajlanıw kritieriyaların óz ishine aladı. Hár bir basqıshtıń ózine tán qásiyetlerine tolıq toqtap ótemiz.

1. Dáslepki basqısh (1990-jıllar aqırı – 2000-jıllar bası);

Bul basqısh dáwirinde internet sheklengen bolıp, tek belgili bir shólkemler, universitetler hám ilimiy mákemelerde bar bolǵan. Óytkeni, bul dáwirde ápiwayı paydalanıwshılar ushın internet qımbat hám qolaysız edi. Sebebi, Dial-up modemlar arqalı paydalanılǵan.

Dial-up modemlar – bul internetke jalǵanıw ushın telefon liniyaları arqalı isleytuǵın arnawlı qurılmalar bolıp esaplanadı. Olar 1990-jıllar hám 2000-jıllardıń baslarında keń tarqalǵan edi. Búgingi kúnde Dial-up modemlar derlik qollanılmaydı. Olardıń ornın ADSL, Optik talshıqlı internet, Oi-Fi hámde 4G/5G mobil baylanıslar iyeledi.

Bul basqıshtıń tiykarǵı ózgeshelikleri elektron kitaplar (PDF, DOC), maqalalar hám slaydlar tiykarǵı kontent formaları edi. Videokontent derlik joq yamasa júdá az bolǵan. Oqıtıwshı hám studentler arasındaǵı baylanıs tiykarınan elektron pochta hám forumlar arqalı ámelge asırılǵan.

Kóplegen oqıw materialları CD yamasa DVD disklerde tarqatılǵan.

Aralıqtan bilim beriw, tiykarınan, lokal kompyuterlerde ámelge asırılǵan bolıp, veb-saytlar tek maǵlıwmat usınatuǵın edi.

Bilimlendiriw mákemeleri ápiwayı HTML veb-saytlarda kurslar dizimi, baǵdarlama hám oqıw rejelerin jaylastıra baslaǵan. Interaktivlik dárejesi júdá tómen bolǵan.

2. Bekkemleniw hám platforma dáwiri (2005-2012);

Bul dáwirde bilimlendiriwde qánigelesken onlayn platforma hám sistemalar qáliplese basladı. Máselen, Moodle, Blackboard sıyaqlı Learning Management System (LMS) platformaları keń qollanıla basladı. Bul platformalar oqıtıwshılar hám studentlerge onlayn sabaqlar, testler hám bahalawlardı ańsat shólkemlestiriw imkaniyatın berdi. Facebook, Twitter hám basqa da sociallıq tarmaqlar ǵalabalasıp, bilimlendiriw procesinde de oqıwshılar hám muǵallimler arasında baylanıs hám bilim almasıw ushın jańa imkaniyatlar ashıldı. Sonday-aq, YouTube sıyaqlı videoplatformalar arqalı bilimlendiriw videolari tarqala basladı.

3. Ǵalabalıq onlayn kurslar hám interaktiv bilimlendiriw (2012-2018);

Studentler óz qızıǵıwshılıqlarına sáykes túrde kurslardı tańlaw, ótiw hám maǵlıwmatlardı qayta kórip shıǵıw imkaniyatına iye boldı. Sonıń menen birge belgili bir kurslardı tamamlaǵannan soń, studentler sertifikatlar alıw imkaniyatına iye boldı, bul bolsa olardıń rezyumelerine qosılǵan bahalı húJjetlerden birine aylandı.

4. Lokalizaciyalaw hám qánigelesiw (2018-2022);

Bul dáwir onlayn bilimlendiriwdiń ǵalabalıq basqıshınan qánigelik hám milliy ózgesheliklerin esapqa alǵan lokal formaǵa ótiw basqıshı sıpatında táriyiplenedi. Bilimlendiriw platformaları tek ǵana global emes, al jergilikli mútájliklerge baǵdarlanǵan, belgili bir tarawlarǵa qánigelesken túrde jumıs alıp barıwdı basladı.

COVID-19 pandemiyası sebepli pútkil dúnyada, sonıń ishinde Ózbekstanda da massalıq túrde onlayn bilimlendiriwge ótiw júz berdi. Mámleket mektepleri, universitetler hám jeke menshik bilimlendiriw orayları onlayn sabaq platformaları (Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams) arqalı bilimlendiriwdi ámelge asırdı. Bul process qıyınshılıqlarǵa sebep boldı, biraq onlayn bilimlendiriw infrastrukturasın rawajlandırdı.

5. Jańa texnologiyalar hám jasalma intelekt integraciyası (2023-jıldan házirge shekem);

Bul dáwir bilimlendiriw tarawındaǵı sanlı transformaciyanıń jańa basqıshına kirdi. Izleniwsheń Intellekt (AI) hám zamanagóy texnologiyalar bilimlendiriw platformalarında tereń integraciyalandı. Onlayn bilimlendiriw tek ǵana informaciya beriw emes, al jeke, interaktiv hám turaqlı rawajlanıwshı processke aylandı.

ChatGPT, Google Gemini, Claude.ai sıyaqlı AI járdemshileri oqıwshılar hám muǵallimler ushın tekst tallaw, joybar tayarlaw, soraw-juwap islew sıyaqlı wazıypalarda qollanılmaqta.

Avtomatikalıq test dúziw, referat jazıw, awdarma islew, mazmundı ápiwayılastırıw sıyaqlı jumıslar ápiwayılastı.

Ásirese, sociallıq tarmaqlardıń bilimlendiriw mákemelerinde keń túrde qollanılıwı studentler hám oqıtıwshılar arasında maǵlıwmat almasıwdı ańsatlastırdı. Kanallar hám toparlar arqalı oqıw materialları, tapsırmalar, jańalıqlar hám xabarlardı tez tarqatıw imkaniyatın jarattı. Onlayn videolar, vebinarlar, sabaqlar arqalı oqıtıwdıń onlayn forması keńeydi. YouTube, Telegram kanalları hám videokonferenciyalar arqalı aldınnan belgilengen rejeler hám baǵdarlamalar tiykarında bilimler tarqatıldı.

Kóplegen joqarı bilimlendiriw mákemeleri internet arqalı oqıw kursları, lekciyalar hám virtual sabaqlardı shólkemlestiriwge kiristi. Bárshemizge málim, bul ásirese, pandemiya dáuirinde jáne de áhmiyetli boldı.

Juwmaqlap aytqanda, sociallıq tarmaqlardıń hám unamlı, hám unamsız tárepleri bar. Áhmiyetlisi, olardan sanalı túrde paydalanıw hám waqıttı sheklew. Ulıwma paydalanbaytuǵınlar da bar, olarǵa óziniń real turmısı qızıǵıraq, bálkim onlayn turmısı barlarǵa gúman menen qarawı da múmkin. Bular insannıń maqsetine qaray islenetuǵın individual tańlawlar, birin durıs, birin nadurıs dewge biziń haqımız joq. Biraq, qánige sıpatında unamlı tárepleri haqqında maǵlıwmat beriwdi lazım kórdim.

Eger siz sociallıq tarmaqlardan durıs paydalansańız, olar ómirińizdi túrli reńler qosıp bayıtıwı hám ruwxıy salamatlıǵıńızǵa unamlı tásir kórsetiwi múmkin.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Mirziyoyev Sh. Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlariga yo‘llagan tabrigi. 2017-yil 27-iyul.

2. Mo‘minov F.A. Jurnalistika ijtimoiy institut sifatida. – T.: Universitet, 1998.
3. Прохоров Е.П. Журналистика. Государство. Общество. – М., 1996.
4. Xudoyqulov M. Ommaviy axborot vositalari nazariyasi. – T.: Universitet. 1999.
5. Qozoqboyev T.M., Xudoyqulov M. Jurnalistika. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – T., 2009.
6. URL: Ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo‘lishi. https://imomtermiziy.uz/uz/news/279 (ko‘rilgan sana 16.02.2023)
7. Muminov F.A., Bekbawliev D.O hám basqalar. Jurnalistika hám ǵalaba kommunikaciya tiykarlarí. Sabaqlıq. – T.: «Yosh avlod matbaa». 2021. –V. – 196.

REZYUME. Maqolada axborot asrida Qoraqalpog‘istondagi Ta’lim sohasiga oid onlayn medialarning rivojlanish bosqichlari, uning jamiyat rivojlanishidagi o‘rni hamda ahamiyati o‘rganilgan. Shuningdek, bugungi kundagi ijtimoiy tarmoqlarning xususiyatlaridan kelib chiqib, ularning tasnifi va turlari ko‘rsatib o‘tilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются этапы развития образовательных онлайн-медиа в Каракалпакстане в информационную эпоху, их роль и значение в развитии общества. Также, исходя из особенностей социальных сетей на сегодняшний день, показана их классификация и виды.

SUMMARY. The article examines the stages of development of educational online media in Karakalpakstan in the information age, their role and significance in society's development. Also, based on the characteristics of social networks to date, their classification and types are shown.

ИЗМЕНЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО-ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ КАРАКАЛПАКСКОГО ОБЩЕСТВА 1960-1980-Х ГОДАХ (постановка проблемы)

Дошниязов Жарылкасын Карлыбаевич – *и.о. доцента кафедры политологии и основы духовности Каракалпакский государственный университет им. Бердаха*

Таянч сўзлар: қорақалпоқ жамияти, маънавият, миллийлик, тарих, анъаналар, менталитет, тарихийлик тамойили, экология, маданият, маънавий ҳаёт, демография, экологик инқироз.

Ключевые слова: каракалпакское общество, духовность, национальность, история, традиции, менталитет, принцип историчности, экология, культура, духовная жизнь, демография, экологический кризис.

Key words: karakalpak society, spirituality, nationality, history, traditions, mentality, principle of historicity, ecology, culture, spiritual life, demography, ecological crisis.

Современное состояние исследование истории Каракалпакстана 1960-1980-х годов ставит перед учеными историками новые задачи и проблемные вопросы. Особенно актуальны вопросы социально-духовной сферы общества, которая до сих пор вызывают различные мнения и определенный дискурс. В советской историографии они рассматривались в общей концепции исторических исследовании, ограничивая их научные рамки.

В неё обычно включались вопросы общественно-политического, экономического и социально-культурного характера с привлечением довольно огромного документального материала.

Общественная наука находилась в арьергарде общества, тащилась за практикой, ограничиваясь повторением, разъяснением и одобрением принимаемых директивными органами решений. Дефекты развития науки привели к тому, что социально-духовные механизмы общественной жизни оставались неизученными. Исследуя социально-духовные аспекты истории Каракалпакстана 1960-1980-х годов, исследователи упускали роль и человеческого фактора в общественном развитии, ценностных, нормативных, мотивационных ориентации человека в общественном устройстве, факторы и условия, определяющие население по демографической и социально-экономической характеристике.

Национальная независимость Республики Узбекистан и Республики Каракалпакстан ознаменовала собой новый этап в развитии исторических исследований, заключающийся в углублении научных поисков, изысканий на стыке многих смежных наук.